

KUOPION KULTTUURIHISTORIALLINEN MUSEO -
POHJOIS-SAVON ALUEELLINEN VASTUUMUSEO
Museokatu 4, 70100 Kuopio
kulttuurihistoriallinenmuseo@kuopio.fi

SIILINJÄRVEN KUNTA, SIVISTYSLAUTAKUNTA
kirjaamo@siilinjärvi.fi

LAUSUNTO HARJAMÄEN SAIRAALAMUSEON LAKKAUTTAMISUHASTA

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo toimii Pohjois-Savon alueellisena vastuumuseona Opetus- ja kulttuuriministeriön päätöksen mukaan (1.1.2020 alkaen). Museon tehtäviin kuuluvat museotoiminnan edistäminen Pohjois-Savon alueella sekä alueelliset kulttuuriympäristötehtävät. Pohjois-Savon alueellinen vastuumuseo, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo on huolissaan tilanteesta, jossa Harjamäen sairaalamuseon olemassaolo ja toimintamahdollisuudet ollaan mahdollisesti ajamassa alas kustannussäästösyistä.

Siilinjärven sivistyslautakunta käsittelee 19.5.2026 kokouksessaan Siilinjärven Harjamäen sairaalamuseon lakkauttamista osana kunnan talouden tasapainotusohjelmaa.

Sairaalamuseo yhteisön muistina ja voimavarana

Harjamäen sairaalamuseo on paikallisesti ja alueellisesti merkittävä museo, sillä se tuo esiin Siilinjärven perustamiseen (1925) kiinteästi liittynyttä mielisairaalan ja sairaala-alueen toimintaa. Pohjois-Savon ohella potilaita saapui Harjamäkeen myös kauempaa Kajaanin maalaiskunnasta, Vuolijoen, Artjärveltä ja Suomussalmelta sekä Konnevedeltä ja Hankasalmelta saakka. Erikoismuseona Harjamäen sairaalamuseo kertoo maamme mielisairaanhoidon historiasta yleisemmälläkin tasolla. Sairaalassa hoidettiin myös muita alueen väestön terveydenhoitopalveluita, kuten esimerkiksi suun ja hampaiden terveyteen liittyviä toimenpiteitä.

Harjamäen sairaalamuseolla ja sen kokoelmalla on kulttuurihistoriallista arvoa erityisesti alueensa ihmisille ja yhteisölle. Harjamäen sairaalamuseo toimii alkuperäisessä vuonna 1939 valmistuneessa Sakari Honkavaaran suunnittelemassa funktionalistista tyyliä edustavassa naisosastojen talossa, ”naislinnassa”. Museon säilytys-, kokoelma- ja vaihtuvat näyttelytilat sijaitsevat entisellä naisten osastolla, jonne on tarvittaessa esteetön sisäänkäynti. Osaston sisustus on viimeinen 1960-1970 – luvun asussa oleva tila rakennuksessa ja todennäköisesti koko Harjamäen alueella. Museon sijainti autenttisuudessa maakunnallisesti merkittävässä sairaalamiljöössä on ainutlaatuista ja luo vahvan yhteyden mielisairaalan historian ja sitä kuvaavien museosisältöjen välille. Osasto-, hoito-, operaatio- ja eristyshuoneiden sekä päiväsalin näyttelyissä on ansiokkaasti tuotu esille hoitohenkilökunnan ja potilaiden näkökulma.

Harjamäen sairaalamuseon kokoelmiin kuuluu noin 2 200 objektia ja 1 308 valokuvaa. Kokoelmia on hoidettu museoammatillisella otteella myös säilytystilojen osalta. Valokuvakokoelman kaikki valokuvat on luetteloitu digitaaliseen kokoelmanhallintajärjestelmään MuseumPlussaan Museoviraston hankeavustusten turvin alueellisen vastuumuseon ohjauksessa. Esinekokoelma on kuvattu ja kokoelmasta on olemassa sijoituspaikkaluettelo Excel-muodossa. Esinekokoelmasta on tähän mennessä luetteloitu 101 objektia ja 77 hankintaerää MuseumPlussaan. Tältä osin luettelointi- ja digitointityö on suurimmaksi osaksi kesken. Harjamäen sairaalamuseon luetteloitua kuva-aineistoa voidaan erillisellä lisäsopimuksella avata museoiden, kirjastojen ja arkistojen yhteiseen, kaikille avoimeen Finna -hakupalveluun, mikä lisää museon ja paikkakunnan tunnettavuutta ja näkyvyyttä. Museovierailujen on tutkitusti todettu kasvattavan myös paikkakunnan oheispalveluiden kysyntää, erityisesti ravintola-, hotelli- ja matkailualoilla, joille ohjautuu merkittävä osa museoiden tuottamasta taloudellisesta hyödyistä. Finna-sopimus tehdään veloituksetta Kuopion kulttuurihistoriallisen museon MuseumPlus-tietokannasta erillisellä sopimuksella, jonka jälkeen alueellinen vastuumuseo päivittää Finna-liittymäsopimuksensa Kansalliskirjaston kanssa.

Erikoismuseona Harjamäen sairaalamuseo huolehtii mielisairaalan toimintaan liittyvän esineistön säilyttämisestä, näytteille asettamisesta ja harkinnanvaraisesta kartuttamisesta. Sairalamuseo osaltaan tukee yhteisön systeemistä, toiminnallista ja yhteiskunnallista resilienssiä, kriisinkestävyyttä ja sen lisäämistä. Se vahvistaa paikallisidentiteettiä mahdollistaen myös erilaisten erityisryhmien, kuten psykologian ja lääketieteen alan opiskelijoiden tutustumisen paikkakunnan ja maakunnan historiaan. Museo on ollut yleisölle avoinna kesä- ja heinäkuun ajan ja tarjonnut kulttuuriperintö-, historia- ja museoalan koulutuksen saaneille opiskelijoille tai valmistuneille asiantuntijoille työpaikan. Vuosittain erikoismuseossa on vieraillut arviolta noin 1 000 vierailijaa, mikä on hyvä kävijämäärä vain määräajoin avoinna olevalle kulttuuriperintökohteelle. Muuna aikana on vastaanotettu pääasiassa ryhmämatkailijoita. Eniten vierailijoita, noin 200 henkilöä on käynyt Avoimet ovet -tapahtumapäivän yhteydessä. Teatteri Vivates ry on tuottanut museolle mielenterveyteen ja mielen hyvinvointiin liittyviä pienoisenäytelmiä, joista osa on yhdistynyt vahvasti Harjamäen sairaalamiljööseen. Ehkäisevällä päihdetyöviikolla on järjestetty teemallisia pienoispastuksia/-näytelmiä. Villitikki tilkkutyöpiiri on pitänyt käsityönäytöksiä, joiden välityksellä on nostettu esille käsityön ja käsillä tekemisen merkitystä ihmisen elämän eri vaiheissa. Monet tilaisuuksien toimijoista ovat entisiä Harjamäen entisiä työntekijöitä. Museokohteen säilyminen mahdollistaa alueen asukkaille kulttuurin kuluttamisen lähipalveluna. Museon, tapahtumapäivien ja oheisohjelmien tiedotukseen ja markkinointiin tulisi kohdistaa riittävästi resursseja.

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) edellyttää pykälässä 3 kuntia edistämään kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittävää toimintaa. Museon lakkauttaminen on vaativa, monialainen ja ajallisesti pitkäkestoinen tapahtuma, jossa kokoelmien poistaminen tehdään hallitusti ja museoettisesti kestävästi. Vastuu museokokoelmista ei lakkaa, vaikka museo- ja näyttelytiloista luovuttaisiinkin.

Harjamäen sairaala-alue kulttuuriympäristönä

Pohjoissavolaisten kuntien yhdessä perustama Harjamäen psykiatrinen sairaala toimi alueella vuosina 1926–1997. Sairaala-alue laajeni vuosikymmenten kuluessa paitsi sairaalarakennuksilla myös muilla laitoksen toimintoihin liittyvillä rakennuksilla aina huoltorakennuksista henkilökunnan asuntoihin. Varsinaisina sairaalarakennuksina alueelle valmistui vuonna 1939 naistentalo, vuonna 1959 uusi päärakennus sekä viimeiseksi vuonna 1961 Kevättömän B-mielisairaala. Museoalue rakennuksineen ja esineistöineen kertoo paikallisesta ja alueellisesta historiasta, joka liittyy kiinteästi maakunnan elämään monien sukupolvien ajalta. Työterapia sairaala-alueen pelloilla, navetassa ja kasvihuoneessa oli Siilinjärvellä laajin hoitomuoto.

Maakunnallisesti merkittävän (MA 13.621, Kulttuuriympäristön tai maiseman vaalimisen kannalta maakunnallisesti tärkeä alue tai kohde) sairaala-alueen kulttuuriympäristöarvoja on osana asemakaavatyötä (v.2020). Naisosastojen talo, naislinna (1939) osoitetaan asemakaavassa suojeltavaksi rakennukseksi (sr-2). Rakennukseen on katsottu inventoinnissa (v. 2019, Arkkitehtitoimisto Arto Mattila Oy) liittyvän rakennushistoriallisia, historiallisia ja maisemallisia arvoja. Rakennuksen sisätiloja ei ole inventoitu.

Kulttuuriperinnön säilyttäminen ja vaaliminen

Harjamäen sairaalamuseon kokoelmien hallintaan ja näyttelyiden toteuttamiseen on haettu ja myönnetty Museoviraston vuotuista harkinnanvaraista paikallismuseoiden hankeavustusta. Hankerahoituksella on hankittu vitriineitä sekä luetteloitu kokoelmia. Avustukset ovat vahvistaneet museokokoelmien ammatillista hoitamista.

- 2015 Museovirasto 5500 € kokoelmien luettelointiin ja kuvaamiseen
- 2014 Museovirasto 2500 € vitriinien ja ripustuskiskojärjestelmien hankintaan

Yhteensä Museoviraston harkinnanvaraisia avustuksia on vuosina 2014–2015 myönnetty sairaalamuseolle 8 000 €. Mikäli Harjamäen sairaalamuseo ei ole säännöllisesti avoinna ja kokoelmat yleisön saavutettavissa, ei edellä mainittuja avustuksia voida enää hakea. Vuosien 2016–2025 aikana Museoviraston harkinnanvaraista paikallismuseoiden avustusta on haettu ja saatu Siilinjärven kunnalle, Pöljän kotiseutumuseolle yhteensä 47 000 €.

Mikäli Harjamäen sairaalamuseo suljetaan, on museonäyttelyiden purkaminen ja kokoelmaesineiden siirtäminen tehtävä hallitusti. Työprosesseihin on varauduttava riittävällä tasolla niin dokumentoinnin, pakkauksen, pakkaus- ja säilytysmateriaalien, kuljetusten ja uuden säilytystilan osalta. Toimenpiteet vaativat luonnollisesti henkilöstöresursseja ja hankintoja. Kokoelmien läpikäyntiin, sähköiseen dokumentointiin sekä asianmukaiseen siirtoon ja säilyttämiseen on varauduttava huolellisesti, mikäli nykyisistä tiloista luovutaan. Mahdollisten kokoelmapoistojen yhteydessä lahjoitetut esine- ja/tai asiakirja-aineistot tulisi ensisijaisesti pyrkiä palauttamaan alkuperäisille lahjoittajille, mikäli lahjoittajatieto on olemassa. Ennen kokoelmaesineiden poistojen harkitsemista, suunnittelua tai varsinaisten kokoelmapoistojen tekemistä tulisi laatia museolle kirjallinen poistopolitiikka. Kokoelmaesineet tulisi dokumentoida valokuvin ja luetteloida mahdollisimman kattavasti

esine-, historia- ja hankintatietojen osalta säilytettäväksi sähköiseen MuseumPlus - kokoelmanhallintaohjelmistoon.

Lyhytkestoiset ja kuntatalouden mittakaavassa vaatimattomat säästöt ovat koitumassa pitkäjänteisesti toimivan muistiorganisaation toiminnan lopettajaksi. Suhteellisen pienellä kustannussäästöllä saatetaan tuhota sadan vuoden taakse ulottuva juureva kotiseutu- ja kokoelmatyö sekä sulkea Harjamäen sairaalamuseon ovet lopullisesti. Museon sulkeminen uhkaa yhteisön identiteettiä vahvistavan kulttuuriperinnön säilyttämistä ja siitä kertomista niin nykyisille kuin tuleville sukupolville. Siilinjärvellä on pitkät perinteet mielen hyvinvointiin sekä mielenterveyteen ja hoitoon liittyvissä asioissa, jotka enenevässä määrin nousevat esille nyky-yhteiskunnassamme.

Pohjois-Savon alueellinen vastuumuseo vetoaa, että Harjamäen sairaalamuseon hyvin hoidettu museokokoelma säilytetään autenttisessa ympäristössään ja museon lakkauttamisaikeesta luovutaan. Huomiota tulisi kiinnittää siihen, mitkä olisivat sairaalamuseon lopettamisesta syntyvät todelliset säästökustannukset ja olisiko niitä saatavissa jollakin muulla tavalla esimerkiksi kompensatiomenetelmällä museon suurimman yksittäisen kustannuserän, tilavuokrakustannuksen osalta. Paikallisella yhteisöllä tulisi olla oikeus oman kulttuuriperintönsä säilyttämiseen ja vaalimiseen.

Helka Väisänen
Museonjohtaja
Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

TIEDOKSI Museovirasto
 Siilinjärven kunnan sivistyslautakunta